

Kapitola 15

Subsaharská Afrika v české zahraniční politice

Ondřej Horký-Hlucháň a Kateřina Rudincová

OD ZÁJMU O AFRIKU K ZÁJMŮM V AFRICE?¹

Zpátky do Afriky, ale pozdě. Tak zhodnotil podtitul kapitoly této knižní řady českou zahraniční politiku vůči subsaharské Africe v roce 2012.² Text uzavřelo tvrzení, že česká zahraniční politika se přes pokračující omezování výdajů státního rozpočtu z hlediska kapacit odlepila ode dna, o „návrat do Afriky“ se však pokouší se značným zpožděním. Rok 2013 pokračoval v trendu prohlubování vztahů s tradičními partnery v Africe a v navazování vztahů nových či staronových, především v hospodářské oblasti sedmiprocentním nárůstem vývozu. V situaci, kdy v Evropě doznívá hospodářská recese, zatímco Afrika zaznamenává robustní ekonomický růst, posiluje povědomí o důležitosti a možnostech afrických států jako ekonomických partnerů rychleji, než se rozvíjejí krizí ochromené zahraničněpolitické nástroje České republiky. Důležité však je, že tento zájem začíná prostupovat více oblastí české společnosti, tedy nejen vykonavatele zahraniční politiky, ale postupně i jejich tvůrce. Zasaňuje nejen média, ale také samotné firmy, které usilují o rozšíření svých odbytišť. Importovaná, ale do velké míry opodstatněná móda „Afriky na vzestupu“ se např. projevila i v souloví *Emerging Africa* v názvech obou velkých a hojně navštívených akcí, které MZV v roce 2013 uspořádalo k 50. výročí panafrické organizace a k příležitostí pro český byznys na celém kontinentě.

Loňská kapitola (2013) také zdůraznila, že ve vztahu mezi Českem a padesátkou zemí subsaharské Afriky, které motivují převážně hospodářské zájmy, nelze kvůli postupnému nárůstu objemu obchodních vztahů očekávat zvraty. Tato skutečnost byla v roce 2013 umocněna zejména pozastavením koncepční činnosti MZV v návaznosti na pád „politické“ vlády a ustanovení úřednické vlády. Výjimečný moment, kdy se subsaharská Afrika po několika letech stala předmětem politické a polarizované debaty, představovaly okolnosti rozhodnutí o vyslání českého vojska do Mali v rámci

Výcvikové mise Evropské unie (EUTM Mali) z počátku roku. Pro africkou agendu zůstává příznačné, že pravicová vláda Petra Nečase včetně ministra zahraničních věcí Karla Schwarzenberga rámovala vyslání vojenského kontingentu do Afriky nepřímo, pouze bezpečnostními a unijními aspekty. Kromě nevyhnutelné politizace způsobené povinným souhlasem parlamentu se zahraničním vojenským angažmá od doby diskusí o rušení ambasad z roku 2010 také šlo o jediný případ polarizace české zahraniční politiky vůči Africe. Proti misi totiž v parlamentu vystoupila významná část levicové opozice. Zprávu o rostoucím povědomí o subsaharské Africe v politické sféře ovšem relativizuje jako dobrý příklad opakované použití opozičního argumentu, že v Mali, kam jedna jediná česká firma vyváží zboží za miliardu korun ročně, nemá Česko žádné národní zájmy.

AFRICKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Pád pravicové vlády a pozastavení práce na koncepčním dokumentu

V loňském roce avizovaná analýza *Strategie vztahů České republiky vůči státům subsaharské Afriky* čekala jako další součásti balíku dílčích strategií ministerstva zahraničních věcí, zaměřených na mimoevropské regiony, na konečné schválení dokumentu vedením MZV. Práce na strategii věnované subsaharské Africe ovšem byla zastavena nástupem úřednického kabinetu Jiřího Rusnoka a staronového ministra zahraničních věcí Jana Kohouta v červenci 2013. Již brzy po nástupu politického kabinetu Bohumila Sobotky, ministra zahraničních věcí Luboše Zaorálka a nových náměstků na počátku roku 2014 však bylo zřejmé, že práce na strategiích nebude obnovena. Vzhledem k „politické inventuře“ dojde totiž k revizi základních koncepčních dokumentů zahraniční politiky, které se bude věnovat analýza české zahraniční politiky za rok 2014.

Strategie, která byla ve své pracovní verzi z prosince 2012 zpřístupněna ke konzultaci uzavřeně, avšak poměrně široké obci aktérů včetně akademické sféry, nicméně představuje určitou momentku pojetí české politiky vůči Africe z hlediska příslušného ministerského odboru a sekce v gesci náměstka Tomáše Duba. V souladu s předchozí koncepcí zahraniční politiky definovala tato dílčí strategie jako české zájmy v subsaharské Africe především posílení českého exportu, podíl na dodržování lidských práv a demokratizaci v regionu, jeho hospodářský rozvoj a v neposlední řadě i plnohodnotný podíl na společné zahraniční a bezpečnostní politice EU. Evropské angažmá přitom mělo sloužit jako prostředek pro zvýšení prestiže České republiky. V posledním bodě dokument předznamenal argumentaci ve prospěch z hlediska počtu vyslaných vojáků bezprecedentního zapojení české armády do unijní mise v Mali. Dokument také opakovaně zdůraznil, že zvýšení exportu nelze dosáhnout společným zastoupením Evropské unie v regionu, ale pouze nástroji bilaterální politiky, a to prostřednictvím posílené sítě zastupitelských úřadů včetně lehkých forem zastoupení. Tomuto bodu zase odpovědělo otevření zredukovaného zastupitelského úřadu v Dakaru, ke kterému došlo na konci listopadu 2013.

V souladu s duchem doby dokument současnou situaci subsaharské Afriky označil jako „*tzv. Africký zázrak*“, dobře však zároveň pojmenovává výzvy, kterým kontinent čelí.³ V některých aspektech však dokument zůstává příliš obecný či nevyrovnaný. Například věnuje jeden odstavec tématům, jako je česká podpora místní kultury, tedy stejný prostor jako prioritám Česka v politice EU vůči Africe. V hospodářské oblasti dokument identifikoval poměrně podrobně prioritní odvětví pro český průmysl a v příloze také prioritní země, na které se měla Česká republika zaměřit. Mimo tradičních cílových zemí české politiky se současným či ještě nedávným diplomatickým zastoupením (Jihoafrická republika, Nigérie, Etiopie, Ghana, Keňa, Kongo-Kinshasa, Senegal a Zimbabwe) navrhl jako prioritní země nově Gabon, Rwandu a Tanzanii. Ambicí zahraničněpolitického dokumentu nicméně nebylo prezentovat společnou vládní pozici odrážející např. pohled ministerstva průmyslu a obchodu. I proto dostupná pracovní verze dílčí strategie – s přihlédnutím ke všem omezením, které nese nedokončený a neschválený dokument – představuje pouze pohled jednoho rezortu.

Politizace subsaharské Afriky mezi prezidentem, politickým a úřednickým kabinetem

Tak jako konstatovala africká kapitola tohoto knižního cyklu již ve svém prvním hodnocení roku 2007, důležitost okrajové zahraničněpolitické agendy, jako je subsaharská Afrika, do určité míry závisí i na jednotlivých osobnostech české státní správy. Podle některých pohledů zevnitř MZV tak byla např. silnou stránkou téměř čtyřletého období gesce mimoevropské agendy v rukou náměstka T. Duba, který byl dosazen na MZV bez předchozí diplomatické zkušenosti, spíše vysoká intenzita bilaterálních návštěv a navazování nových vztahů než práce koncepční. Návrat J. Kohouta do ministerského křesla prezidentského kabinetu podobně znamenal kromě personálních zásahů i využití jeho zkušeností s africkými partnery z předchozího působení v čele rezortu. A v neposlední řadě zvýšení zájmu o Afriku také může znamenat nástup Miloše Zemana do prezidentské funkce, i když se zatím nijak konkrétně neprojevil. Zdá se, že současný prezident klade na ekonomickou diplomacii a diverzifikaci exportu ještě větší důraz než jeho předchůdce, což by africké agendě nahrávalo. Jako klíčové se ovšem jeví obsazení postu ředitele zahraničního odboru jeho kanceláře Hynkem Kmoníčkem. Ten získal zkušenosti s agendou subsaharské Afriky jako ředitel tehdejšího spojeného odboru zemí Afriky a Blízkého Východu do roku 1999, krátce pak jako vrchní ředitel sekce mimoevropských zemí a do roku 2001 dokonce jako náměstek ministra s mimoevropskou agendou.

Z hlediska politizace však roku 2013 dominovala hned zpočátku otázka české mise do Mali, kterou také prezident podpořil, ovšem primárně z hlediska tvrdého boje proti mezinárodnímu terorismu.⁴ Počátkem následujícího roku však dokonce pronesl, že by jako vrchní velitel ozbrojených sil nebyl ani proti případné účasti na misi ve Středoafrické republice, která nemá protiteroristický charakter.⁵ Jinak byla účast na malijské misi rámována především prounijními argumenty, a to včetně jinak euroskeptického premiéra. Jak přiznal náčelník generálního štábu Petr Pavel, po dlouhou dobu byla pro armádu prioritou účast v misích NATO, nyní začala však usilovat o „vyváženější přístup“.⁶ To v leccm poukazuje na konec výjimečnosti transatlantických vztahů a je-

jich podřízení evropskému prizmatu po nástupu sociálně demokratické koaliční vlády na počátku roku 2014. Ministr K. Schwarzenberg dokonce opakovaně varoval, že nevysláním jednotek bychom se stali „*nevěřohodnými členy EU*“.⁷ Tento krok ze strany pravicové vlády P. Nečase byl však již do velké míry pragmatický, neboť měl podle časové souslednosti sloužit jako lepší východisko pro vyjednávání o unijním rozpočtu v situaci, kdy si Česko vysloužilo nálepku unijního potíživce.⁸ Spojení výcviku s vyzbrojením malijské armády navíc mělo umožnit české armádě zbavit se útočných pušek, tzv. samopalů vzoru 58.⁹ Ty měly nahradit údajně doposud používané zastaralé československé zbraně z osmdesátých let minulého století.¹⁰ Do Mali však nakonec žádná výzbroj dodána nebyla.

Pro prezidentem nominovanou úřednickou vládou J. Rusnoka, která nezískala důvěru sněmovny, je charakteristické, že jediným politicky diskutovaným a i v zahraničí medializovaným tématem spojeným se subsaharskou Afrikou bylo vulgární vyjádření premiéra o jeho nechuti k cestě do Johannesburgu na pohřeb Nelsona Mandely. Pohřbu se nakonec zúčastnil ministr zahraničních věcí a tehdejší předseda vlády České republiky strávil večer v Plzni na fotbale.¹¹ I v tomto případě ale nebyla politická diskuse rámována zahraničněpoliticky vztahem k Jihoafrické republice, ale obecně eticky.

AFRICKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: AGENDA A UDÁLOSTI

Politické vztahy

Hlavním tahounem vztahů se subsaharskou Afrikou tak zůstává především samotné MZV. Pomalu se zvyšující zájem o politická témata na africkém kontinentu ilustruje např. zvyšující se počet prohlášení MZV týkajících se subsaharské Afriky. Zatímco v roce 2012 nevydalo MZV žádné prohlášení týkající se tohoto regionu, neboť necítilo potřebu zdůrazňovat, doplňovat či předcházet vyjádření vysoké představitelky Unie pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku, v roce 2013 byla vydána prohlášení hned čtyři. V březnu 2013 zhodnotilo pozitivně pokojný průběh voleb v Keni.¹² V září pak odsoudilo teroristický útok organizace al-Shabaab na nákupní centrum Westgate v keňském Nairobi.¹³ V souladu se svou lidskoprávní agendou vydalo ministerstvo v listopadu 2013 prohlášení k případu zimbabwské obrádkyně lidských práv Beatrice Mtetwy.¹⁴ Hlavní událostí konce roku 2013 bylo ovšem úmrtí Nelsona Mandely 5. prosince, ke kterému následujícího dne MZV vydalo soustranné prohlášení pozůstalým i jihoafrickému lidu.¹⁵

České návštěvy v subsaharské Africe

Rok 2013 byl poměrně bohatý na zahraniční cesty a vzájemná setkání politických představitelů Česka a afrických zemí. Ve dnech 13.–18. 10. 2013 podnikl ministr zahraničních věcí J. Kohout za doprovodu třiceti zástupců českých firem zahraniční cestu do Jižního Súdánu, Rwandy, Ugandy a Ghany.¹⁶ Jedním z motivů cesty bylo změnit často stereotypní vnímání regionu Afriky a upozornit na jeho především eko-

nomický potenciál. V případě Jižního Súdánu i Rwandy šlo o první oficiální cestu představitele české vlády do těchto zemí. V této souvislosti nabídl ministr Kohout během jednání s představiteli jihosúdánské vlády poskytnutí konkrétní technické podpory k zefektivnění rozvojových projektů v zemi.¹⁷ Ve Rwandě jednal ministr zahraničních věcí především o možnostech českých firem podílet se na stavebních, energetických a zemědělských projektech. Česko je ve Rwandě vnímáno velice pozitivně, protože v roce 1994, kdy bylo nestálým členem Rady bezpečnosti OSN, tehdejší velvyslanec Karel Kovanda nazval mezi prvními situacemi v zemi genocidou a prosazoval její urychlené řešení. Také došlo k podpisu Memoranda o porozumění a spolupráci mezi Památníkem Lidice a Kigali Genocide Memorial Centre.¹⁸ V Ugandě bylo podepsáno memorandum o porozumění, které zakotvilo konání pravidelných bilaterálních konzultací o politických otázkách. V Ghaně, která je pátým nejvýznamnějším obchodním partnerem ČR v Africe, jednal ministr především o možnostech prohloubení ekonomické spolupráce.¹⁹

Významnou a mediálně nejsledovanější událostí konce roku 2013 bylo úmrtí bývalého prezidenta Jihoafrické republiky a významného bojovníka proti apartheidu N. Mandely. Prezident Miloš Zeman a předseda Senátu PČR Milan Štěch se v této souvislosti podepsali do kondolenční knihy na jihoafrickém velvyslanectví v Praze. Po odmítnutí premiérem se 10. 12. 2013 na stadionu FNB v Sowetu v Johannesburgu účastnil ministr zahraničních věcí Kohout pietní vzpomínkové akce a následující den se poklonil Mandelovým ostatkům vystaveným v sídle prezidenta a vlády v Union Buildings v Pretorii.²⁰ U příležitosti cesty do JAR ministr Kohout navštívil nově budované Centrum holocaustu a genocidy v Johannesburgu, kterému přislíbil pomoc při instalaci dětských kreseb z židovského ghetta v Terezíně.²¹

Ministr J. Kohout ovšem nebyl jediným členem české vlády, který v roce 2013 podnikl cestu do Afriky, 18. a 19. září se ministr obrany Vlastimil Pícek zúčastnil inaugurace nového malijského prezidenta Ibrahima Boubakara Keity. Jeho cesta byla motivovaná snahou navázat širší spolupráci s malijskou vládou v oblasti bezpečnosti.²² Na konci minulého desetiletí se vláda snažila do Mali prodat nepotřebné bitevníky L-159 a její úsilí o prodej „speciálu“ do subsaharské Afriky trvá.

Několik cest na africký kontinent podnikl v roce 2013 také náměstek ministra zahraničních věcí T. Dub. Již na počátku ledna odcestoval do Beninu, kde byly projednány konkrétní aktivity českých podniků, především v oblasti zdravotnictví a těžby nerostných surovin.²³ Mezi 2. a 6. dubnem navštívil náměstek Dub za doprovodu zástupců Ministerstva financí ČR, České exportní banky (ČEB), Exportní garanční a pojišťovací společnosti (EGAP) a českých firem orientovaných na vývoz tří zemí: Ugandu, Jižní Súdán a Súdán. V průběhu návštěvy Ugandy i Jižního Súdánu proběhla podnikatelská setkání za účasti zástupců českých a místních firem.²⁴ V Súdánu se kromě jednání o vzájemných ekonomických vztazích projednávalo také řešení české pohledávky.²⁵ V červenci 2013 pak náměstek Dub podnikl cestu do oblasti Guinejského zálivu, kde navštívil Nigérii, Gabon a Kamerun, který je největší ekonomikou střední Afriky. Nejvíce diskutovaným tématem ve všech státech bylo opět prohloubení ekonomické spolupráce. Návštěva Nigérie měla kromě ekonomického také politický a bezpečnostní rozměr.²⁶

Návštěvy afrických partnerů v České republice

Českou republiku navštívili také političtí zástupci afrických států. Na návštěvu přicestoval v listopadu ministr vnitra Nigerijské federativní republiky Abba Patrick Moro. Setkal se s náměstkem T. Dubem a s ministrem vnitra Martinem Pecinou 19. listopadu jednal o bezpečnostní problematice a o otázkách policejní spolupráce.²⁷ V prosinci 2013 přijal ministr zahraničních věcí Kohout svého protějška z Botswany Phandu T. C. Skelemaniho.²⁸ Na nejvyšší úrovni prezident Zeman pozval svého nigerijského protějška Goodlucka Jonathana na státní návštěvu, ke konci roku 2013 však nedošlo zatím k dohodě nad vhodným termínem.

Setkání mezi českými a africkými představiteli ale probíhalo také na úrovni náměstků. Dne 1. 10. 2013 se setkal náměstek T. Dub s náměstkem ministra zahraničních věcí Konžské demokratické republiky (KDR). Projednávali spolu nejen spolupráci v oblasti ekonomické diplomacie, ale také bezpečnostní otázky v dlouhodobě nestabilní oblasti Velkých jezer.²⁹ O spolupráci v oblasti vysokoškolského vzdělávání projevil zájem na květnové návštěvě ČR náměstek jihoafrické ministryně zahraničních věcí Marius Fransman a v oblasti učňovského školství pak náměstek ministra školství Nigérie.³⁰ Řada dvoustranných jednání mezi náměstkem Dubem a vládními představiteli a diplomaty z afrických zemí a zástupci mezinárodních organizací proběhla také v rámci zářijové konference East-West Business Forum. Na parlamentní úrovni se uskutečnilo setkání člena Senátu a bývalého ministra zahraničních věcí KDR Raymonda Ramazaniho Bayi v září 2013 s první místopředsedkyní Senátu Alenou Gajdůškovou nebo červnová návštěva předsedy nigerijského Senátu Davida Marka. V tomto případě šlo o nejvyšší návštěvu z Nigérie v historii vzájemných vztahů.³¹

Pozici důležitého politického partnera pro ČR na jih od Sahary zaujímá nadále Etiopie. Ve dnech 9. a 10. prosince se konala každoroční pravidelná česko-etioipská politická konzultace. Etiopská delegace, vedená státním ministrem zahraničních věcí Berhanem Gebre-Christosem, společně s českou delegací pod vedením náměstka Duba jednaly o ekonomické a rozvojové spolupráci, bezpečnostní situaci v Rohu Afriky a možnosti kooperace na úrovni mezinárodních organizací.³² Česká republika je přes omezený objem rozvojové pomoci vnímána jako dárcce pozitivní, taktéž poskytování stipendií je vnímáno z etiopské strany kladně, vzájemné hospodářské vztahy však zůstávají slabé a potenciál dobrých politických vztahů jako podmínky pro rozvoj vztahů hospodářských není plně využitý.

Další události

V roce 2013 oslavila Afrika významné výročí půlstoletí od založení Organizace africké jednoty (OAJ), předchůdkyně Africké unie (AU). Oslavy vzniku panafrické organizace se neomezovaly pouze na africký kontinent. K příležitosti oslav tohoto výročí pořádalo 3. 6. 2013 MZV ve spolupráci s Ústavem mezinárodních vztahů a velvyslanectvími afrických států v Praze panelovou diskusi pod záštitou ministra zahraničních věcí K. Schwarzenberga. V rámci panelové diskuse vystoupili např. náměstek ministra zahraničních věcí ČR T. Dub nebo velvyslanec AU při EU Ajay Bramdeo. Na panelové diskusi byl zmíněn pozitivní obraz České republiky, který byl v minulosti vytvořen v Africe díky technologické a vojenské pomoci, a současné dobré vztahy

s africkými státy, které probíhají na úrovni ekonomické diplomacie a rozvojové spolupráce. Jeden z panelů se nesl ve znamení hesla „Africa Rising“ a řečníci zdůraznili především ekonomický potenciál afrických států, pozitivní politické i ekonomické změny, jež se v Africe udály od skončení studené války, a nutnost zvýšení investic do lidského kapitálu v Africe. Česká republika, která není přímo zatížená koloniální historií a zároveň je v současné době členem EU, by měla hrát jedinečnou roli v dalším rozvoji afrických států.³³

Čeští zástupci se účastnili také akcí mezinárodních organizací, např. ve dnech na konci srpna 2013 se česká delegace pod vedením náměstka ministra pro místní rozvoj Michala Janeby zúčastnila zasedání Valného shromáždění Světové organizace cestovního ruchu ve městech Victoria Falls (Zimbabwe) a Livingstone (Zambie). Politické vztahy na vyšší úrovni doplňuje na jedné straně taktéž česká síť honorárních konzulů a konzulek, kteří se sešli v listopadu v Praze díky finanční podpoře EU.³⁴ Na straně druhé se v tomto roce konalo i setkání náměstka T. Duba s nerezidentními africkými velvyslanci a velvyslankyněmi ve Vídni, Berlíně a Londýně.

Bezpečnost a vojenské mise

V oblasti bezpečnosti následuje Česko stále intenzivněji politiku Evropské unie a zapojuje se do mezinárodních misí vysílaných EU a OSN. Roku 2013 vévodila pak výcviková mise EU v Mali (EUTM Mali) jako reakce na zhoršení bezpečnostní situace v zemi v roce 2012. Vyslání českých vojáků do Mali bylo nejprve předjednáno mezi ministrem zahraničních věcí Karlem Schwarzenbergem a jeho francouzským protějškem Laurentem Fabiusem. Bezpečnostní hrozby v oblasti Sahelu byly českým ministrem vnímány jako „přímé ohrožení bezpečnostních zájmů ČR“ a zapojení se do vojenské mise EU zároveň bylo prezentováno jako příležitost, jak si „zajistit dostatečný vliv na další směřování Společné bezpečnostní a obranné politiky EU“.³⁵ V této souvislosti se 12. a 13. února ministr obrany V. Píček účastnil neformálního zasedání ministrů obrany států EU v Dublinu, na kterém byla projednávána především výcviková mise EU v Mali a v souvislosti s Afrikou také protipirátská mise v Somálsku.³⁶

Návrh na vyslání ozbrojených sil ČR do Mali v rámci výcvikové mise EU s mandátem na 15 měsíců v letech 2013 a 2014 v počtu do 50 vojáků schválila vláda nejprve 6. února.³⁷ Dne 13. února usnesení pozměnila rozšířením mandátu z „poskytnutí výcviku Ozbrojeným silám Mali“ také na „poskytnutí ochrany silám států zapojených do EUTM Mali“.³⁸ Vládní návrh byl na parlamentní půdě projednáván nejprve výborem pro obranu, který ve svém usnesení ze 13. schůze ze 14. 2. 2013 doporučil Poslanecké sněmovně vyslovit souhlas s vysláním českých vojáků do Mali.³⁹ Na plénu byl pak vládní návrh projednán 19. února v hodinové rozpravě, ve které ministr Schwarzenberg označil vliv teroristických organizací na Mali za „přímé ohrožení bezpečnostních zájmů České republiky“.⁴⁰ Kriticky vůči vládnímu návrhu vystoupil především poslanec za KSČM Alexander Černý, poslankyně ČSSD Dana Váhalová zdůraznila potřebnost armády bránit samotné území ČR. Podobně se i další poslanci za ČSSD v rozpravě stavěli k možnostem vyslání českých ozbrojených sil do Mali rezervovaně.⁴¹ Vládní návrh schválila sněmovna 130 hlasy pro. Proti hlasovalo 19 poslanců a poslankyň KSČM, 12 poslanců a poslankyň ČSSD a dva nezařazení.⁴² Na rozdíl od stran vládní koalice

a KSČM tak poslanci nejsilnější strany levicové opozice nehlasovali o tomto vládním návrhu jednotně. Na senátní půdě pak byl návrh nejprve podpořen Výborem pro zahraniční věci, obranu a bezpečnost.⁴³ Následně byl schválen na plénu dne 13. 3. 2013 většinou 61 senátorů a senátorek.⁴⁴ Na jaře pak byla vyslána četa českých vojáků, kteří měli za úkol zajistit bezpečnost velitelství mise EUTM v Bamaku a ve druhé rotaci měli být do mise zapojeni také vojenští instruktoři. Obecným problémem českého angažmá v západní Africe však je, že čeští vojáci a vojačky jsou zřídka frankofonní. Mise EU v Mali však nemá pouze vojenský rozměr, ale také rozvojový a humanitární. V této souvislosti se v květnu náměstek ministra zahraničních věcí Vladimír Galuška v Bruselu zúčastnil dárcovské konference k Mali, na které byly projednávány možnosti poskytnutí pomoci na roky 2013 a 2014.⁴⁵ Česká republika však přispívá v neprioritních zemích pouze humanitární pomocí, v roce 2013 konkrétně 3 mil. Kč.⁴⁶

Možnost vyslání českých jednotek v rámci výcvikové mise do Mali polarizovala českou politickou scénu. Při projednávání v parlamentním výboru pro obranu se KSČM postavila proti vládnímu návrhu kvůli nedostatečné legitimitě přechodné malijské vlády, jež zásah podpořila. Vymezení činnosti českého kontingentu se komunistům také zdálo nejasné.⁴⁷ Na plénu pak nepodpořila návrh s tím, že jde o vstup do „*vnitřních záležitostí suverénních států*“. Mise prý nesouvisela „*s českými národními zájmy*“, byla nákladná (135 mil. Kč ročně) a údajně překročila pravomoci rezoluce č. 2085 Rady bezpečnosti OSN a vzbudila podezření z podpory francouzských „*mocenských zájmů, především kontroly nesmírného nerostného bohatství v regionu*“.⁴⁸ Naopak ČSSD jako celek vzhledem k „*legitimnímu riziku vzniku islámské [sic] základny pro export mezinárodního terorismu v blízkosti Evropy*“ vládní návrh oficiálně podpořila, sociálně demokratické poslance a poslankyně však návrh rozdělil.⁴⁹

Přestože byla z hlediska české účasti největší, vojenská mise v Mali nebyla v roce 2013 jedinou misí v Africe, na které se čeští vojáci podíleli. Na velitelství operace EU-NAVFOR ATALANTA, která má mandát k ochraně plavidel u somálského pobřeží a zajištění dodávek humanitární pomoci Světového potravinového programu OSN (WFP) do Somálska, působí nadále tři příslušníci Armády ČR.⁵⁰ Tři vojenští pozorovatelé Armády ČR se také účastnili mírové mise OSN v Demokratické republice Kongo (MONUSCO), která byla ustanovena Radou bezpečnosti již v roce 1999 a jejímž úkolem je monitorovat politickou, bezpečnostní a vojenskou situaci v zemi a spolupracovat na zajištění míru pro místní obyvatelstvo. Česko se podílí na řešení také dalších bezpečnostních otázek v rámci Evropské unie. Afriky se ve sledovaném roce týkala především situace v Somálsku, kdy se český zástupce účastnil konference „*New Deal for Somalia*“, konané 16. září v Bruselu, ale také problematika bezpečnosti a nestabilní situace v Jižním Súdánu, Nigérii, Mali a Středoafričské republice.

Hospodářské vztahy

Bezpečnostní a politické problémy některých zemí subsaharské Afriky však obecně nepředstavují překážku pro obchodní výměnu. Zvýšené povědomí o potenciálu subsaharské Afriky se v roce 2013 projevilo sedmiprocentním nárůstem českého vývozu, který se zvýšil více než dvojnásobně rychleji než exporty do zbytku světa včetně Evropské unie. V absolutním vyjádření české firmy vyvezly zboží v hodnotě 16,7 mld.

Kč, tedy o miliardu korun více než v předchozím roce. Dovozy naopak poprvé od začátku světové krize o dvě procenta poklesly, nepřesáhly očekávanou hranici 10 mld. Kč, a český přebytek obchodu tak dosáhl rekordních 72 %. Obchod se zeměmi subsaharské Afriky však zůstává nerovnoměrně rozdělený. Podíl Jihoafrické republiky na českých vývozech do regionu se stále drží pod 60% hranici a celkovými 10 mld. Kč. Role JAR ve vzájemném obchodu je o to výraznější, že na počátku milénia zůstávala pouze čtvrtinový podíl regionu a třímiliardový objem v absolutním vyjádření. I zde je však třeba vzít v potaz, že v obchodu do JAR je skryta část reexportu do Namibie, Zimbabwe a dalších zemí Jihoafrické celní unie (SACU).⁵¹ Podíl hlavního obchodního partnera na obchodu se subsaharskou Afrikou by dokonce mohl být ve skutečnosti ještě nižší, protože část dovozů do subsaharské Afriky směřují do Afriky přes Turecko jako např. textilní stroje nebo přes Čínu jako další technologická zařízení.⁵²

Bez ohledu na to, že Nigérie v roce 2013 předběhla Jižní Afriku jako největší ekonomiku kontinentu změnou metodiky výpočtu domácího produktu, který se tak přes noc takřka zdvojnásobil, o reálně menších tržních příležitostech a nepříznivější struktuře ekonomiky pro český průmysl svědčí to, že nigerijští odběratelé nakoupili zboží za necelou miliardu a půl korun. Miliardovou hranici pak přesáhlo z hlediska českého vývozu Mali, nicméně tato země slouží prakticky pouze jako odbytiště a přestupní stanice pro „africký brokát“ broumovské firmy VEBA do dalších zemí subregionu. Kolem půlmiliardového objemu exportu se pak pohybují již jen teritoria Senegal, Angola a Keňa. Pro Českou republiku představuje dobrou zprávu zejména dynamika zbožíové struktury. Od roku 2000 vzrostl vývoz spotřebních, chemických a tržních výrobků zhruba pětikrát, strojů a dopravních prostředků s vyšší přidanou hodnotou dokonce desetkrát, zatímco vývoz potravin vzrostl jen minimálně. Stroje a dopravní prostředky představují tři čtvrtiny, resp. dvě třetiny vývozu do JAR a do Nigérie, představují také většinu *success stories*, které se podílejí ve vývozním teritoriu, obecně považovaném za obtížné, na výše uvedeném nárůstu statistik.

Mezi výrazné zakázky z poslední doby je možné zmínit např. kompletní dodávku pivovarnických technologií firmy ZVU POTEZ pro etiopský Raya Brewery za půl miliardy korun – tedy téměř ve výši tržeb této české firmy v předchozím roce.⁵³ Firma se začíná na „exotické trhy“ zaměřovat, protože tradiční trhy jsou prý nasyceny a poskytují prostor pouze k rekonstrukcím. Po údajných problémech indického dodavatele by se prý dokonce mohla podílet na výstavbě cukrovaru v Eritreji se svým německým partnerem.⁵⁴ Kontakty bývalého vládního stipendisty využila dolnobřežanská firma Knights, která ve druhém největším ghanském městě Kumasi dodala výrobní linku na obuv do armádní továrny, kterou v šedesátých letech postavilo Československo.⁵⁵ Hutní montáže Ostrava zase získaly kontrakt na montáž kotle v uhelné elektrárně v jihoafrické provincii Mpumalanga.⁵⁶ Firma Puro-Klima se účastní soutěže o výstavbu dvou regionálních nemocnic v Gabonu.⁵⁷ Spíše ve stadiu plánů dodávek do subsaharské Afriky jsou čerpadla olomoucké Sigmey.⁵⁸

V období od roku 2000 naopak ze subsaharské Afriky sice třikrát narostl dovoz surovin (půlmiliardovou hranici ročně dnes překračují jen kaučuk z Pobřeží slono-

viny a Libérie a hliník z Mosambiku), dovoz potravin, nápojů a olejů dokonce poklesl. Zbytek nárůstu pak představují především průmyslové výrobky z JAR, zejména stroje, a výrobky pro další zpracování, jako jsou textilní vlákna a kovy. S výjimkou části dovozu z Jihoafrické republiky a z Mauriciu, ze kterého během deseti let narostl dovoz oděvů více než desetkrát na půl miliardy korun a který představuje pro změnu africký *success story*, tedy Česko dováží pouze suroviny a polotovary s velmi nízkou přidanou hodnotou. Naopak vyváží výrobky s vysokou přidanou hodnotou, jako jsou stroje a automobily. Tím si česko-africké obchodní vztahy zachovávají postkoloniální charakter a není náhodou, že ke koloniálnímu přístupu Evropy a USA bývá paušálně řazeno i Česko. To se týká i vnímání ze strany nejvýznamnějšího obchodního partnera, Jihoafrické republiky.⁵⁹ Odklon JAR od Evropy ke skupině zemí BRIC a plán vypovězení bilaterálních smluv mj. také se zeměmi Visegrádské skupiny však zatím nebyl v případě Česka naplněn.

Z hlediska hospodářského rozvoje Afriky však není potěšující, že v subsaharské části kontinentu na rozdíl od Egypta zatím nebyla realizována žádná větší přímá investice z České republiky, a to dokonce ani v Jihoafrické republice se stabilním podnikatelským prostředím. Údajně desítky milionů korun byly vloženy do projektu obnovy rybníků v Kongu-Brazzaville, opět zprostředkované bývalým vládním stipendistou.⁶⁰ Naopak Jihoafrická republika přímé zahraniční investice v Česku vlastní, a pokud vezmeme v potaz, že jen za první pololetí roku přibylo 78 seychelských nedohledatelných vlastníků českých podniků prostřednictvím daňových rájů, oficiálně vychází bilance ve prospěch subsaharské Afriky.⁶¹ Tento paradox upozorňuje na klíčový problém úniku finančních zdrojů z afrického kontinentu. MZV sice zaplatilo případové studie pro podporu investic, jež také opakovaně prezentuje, jsou ovšem spojeny se zájmy konkrétních českých firem a zatím bez hmatatelných výsledků.⁶²

Na podporu obchodní výměny zorganizovalo ministerstvo zahraničních věcí společně s Mezinárodní obchodní komorou ČR (ICC) 25. a 26. 9. 2013 konferenci East-West Business Forum pod názvem „Emerging Afrika“.⁶³ Šlo již o druhý ročník podobných konferencí, které pořádá MZV ve spolupráci s ICC. Záštitu nad akcí převzali předseda vlády J. Rusnok, ministr zahraničních věcí J. Kohout, ministr průmyslu a obchodu J. Cieñciała, ministr zemědělství Miroslav Toman a první místopředseda Senátu Přemysl Sobotka. Podnázev konference napovídá o opětovném objevování Afriky ze strany českých firem, jež si uvědomují ekonomický potenciál afrických trhů a rychlý ekonomický růst afrických států. Konference se zúčastnilo na 400 zástupců podnikatelské sféry, nevládních organizací a 25 vlád států světa. Tématy konference byly především příležitosti pro podnikání v Africe, obchod, investice v Africe a role vládních iniciativ v těchto procesech. Na konferenci vystoupili také zástupci úspěšných českých podniků vyvážejících do Afriky, často však pouze do zemí Maghrebu. Další synergie ekonomické diplomacie v gesci MZV a proexportní politiky v gesci MPO ovšem záleží na tom, zda bude pokračovat normalizace jejich vztahů po nástupu politické vlády v roce 2014. Více o hospodářském rozměru české zahraniční politiky a o zahraniční rozvojové spolupráci s Afrikou pojednávají příslušné kapitoly této knihy.

AFRICKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Z hlediska organizační struktury Ministerstva zahraničních věcí ČR nedošlo v roce 2013 k žádným změnám, které by se týkaly agendy subsaharské Afriky. Od možnosti sjednocení Odboru států subsaharské Afriky s Odborem států Blízkého východu a severní Afriky bylo vzhledem k pokračující diferenciaci agendy definitivně upuštěno. Odbor států subsaharské Afriky vedl i nadále Pavel Řezáč, nově zastupovaný bývalým velvyslancem v Abuji Jaroslavem Sirem. Po odchodu vrchního ředitele sekce mimoevropských zemí Daniela Koštovala na post náměstka ministra obrany však zůstala jeho funkce neobsazena, jen nakrátko ji zastával Václav Bálek, který se později stal politickým ředitelem. Post příslušného náměstka zastával v posledním roce svého angažmá Tomáš Dub. Opětovný zájem o Afriku lze pozorovat také na postupném, přestože poměrně pomalém zvyšování počtu zastupitelských úřadů v tomto regionu. V roce 2013 dosáhl počet českých velvyslanectví v subsaharské Africe šesti, když 27. 11. 2013 byla opětovně otevřena ambasáda v Dakaru. Česká diplomatická mise působí v rámci prostor pronajatých od Rakouské republiky a sestává pouze z vedoucí zastupitelského úřadu Lenky Pokorné, která zastává funkci chargée d'affaires pro Senegal, a místního úředníka.

V keňském Nairobi nadále sídlí úřadovna Velvyslanectví v Addis Abebě, jejíž pracovník je stálým představitelem ČR při Programu OSN pro životní prostředí (UNEP) a Programu OSN pro lidská sídla (UN-Habitat). V létě 2014 se však očekává opětovné otevření velvyslanectví v keňském Nairobi, protože Keňa je vnímána jako jedna ze stabilních zemí východní Afriky, a z toho důvodu je vhodným cílem českého vývozu. Ještě v dubnu 2013 však byla rezidence jako jediná česká budova v zahraničí nabízena k pronájmu.⁶⁴ Po uzavření plnohodnotného úřadu v Nairobi se ukázalo, že působnost velvyslanectví v Addis Abebě ve dvanácti státech východní Afriky je neudržitelná. Zdá se, že po prolomení tabu uzavírání velvyslanectví v Evropské unii je éra úspor a uzavírání zastupitelských úřadů v mimoevropských teritoriích u konce.

Agenda východní Afriky je pokrývána ze zastupitelského úřadu v Addis Abebě. V předchozích letech avizovaná výstavba nové budovy tohoto úřadu však byla prozatím odložena. Vzhledem k tomu, že vedoucí zastupitelského úřadu má na starosti také agendu AU, účastnil se oslav 50. výročí vzniku OAJ v sídle Komise AU v Addis Abebě. Velvyslanectví v ghanské Akkře je akreditované pro devět zemí západní Afriky. Jeho hlavní agenda je zaměřena na prohlubování vzájemných ekonomických vztahů se západoafrickými zeměmi, které patří mezi rychle rostoucí ekonomiky. Navíc Ghana je tradičně vnímána jako významný ekonomický partner na africkém kontinentě. Oblast střední a částečně také západní Afriky pokrývá dále velvyslanectví v nigerijské Abuji. Kromě podpory vzájemných ekonomických vztahů se zeměmi regionu a zvláště s Nigérií, jak dokládá otevření kanceláře Nigerijsko-české obchodní a investiční rady v prosinci 2013.⁶⁵ Velvyslanectví se angažuje také v rozvojových projektech, zaměřených především na oblast vzdělávání.⁶⁶

České velvyslanectví v zimbabwském Harare má i nadále ve své agendě především podporu lidských práv a sledování režimu prezidenta Roberta Mugabeho. V této

souvislosti vydalo MZV již zmíněné prohlášení k rozsudku soudu v Harare, vynesenému 26. 11. 2013, na základě jehož byla ochránkyně lidských práv Beatrice Mtetwa zproštěna obvinění z deliktu bránění výkonu spravedlnosti.⁶⁷ V červenci 2013 byl opětovně zvolen do úřadu prezident Mugabe, sankce směřované proti němu se jeví být neúčinné, a navíc jsou využívány zimbabwským režimem k propagandistickým účelům. Přestože bez revokace usnesení vlády by mělo být velvyslanectví v Harare uzavřeno, zdá se, že od plánu bude nakonec upuštěno.

Kromě existence českého velvyslanectví v Pretorii se v Jihoafrické republice udržuje systém kolokace, od roku 2010 existuje Visegrádský dům v Kapském městě, ve kterém se po týdnů střídají zástupci Česka, Slovenska, Maďarska a Polska. Visegrádský dům slouží především pro konzulární záležitosti, ale angažuje se mj. také v pořádání kulturních akcí a akcí na podporu ekonomického rozvoje. O ekonomické důležitosti JAR pro ČR svědčí také fakt, že v Johannesburgu sídlí zahraniční kancelář CzechTrade jako jediná v subsaharské Africe.

Kromě stálých diplomatických misí v afrických státech se akreditovaní zástupci ČR účastní také summitů regionálních afrických organizací jako ECOWAS (*Economic Community of West African States*, Hospodářské společenství západoafrických států) anebo SADC (*South African Development Community*, Jihoafrické rozvojové společenství).

Vzhledem k soustředění tvorby české zahraniční politiky vůči subsaharské Africe na MZV s výjimečnými přesahy do dalších oblastí exekutivy a legislativy, pojednávají o nich průběžně ostatní podkapitoly.

SUBSAHARSKÁ AFRIKA V MEDIÁLNÍM A VEŘEJNÉM PROSTORU

Rok 2013 potvrdil trend roku předcházejícího a více než kdykoli v minulosti se o Africe informovalo jako o významném regionu, nabízejícím nové exportní a investiční příležitosti pro české firmy. Mediálně a pozitivně zdůrazňován byl především ekonomický potenciál a zmíněné úspěšné projekty jako např. výstavba pivovaru v Etiopii nebo úspěchy podniků, jako je Veba Broumov.⁶⁸ Ne vždy však byly zmiňovány konkrétní obchodní případy, na nově objevený potenciál Afriky upozorňovala i řada obecných článků či reportáží s výmluvnými titulky a často iniciovanými zahraničními aktéry.⁶⁹ Částečně se na změně vnímání Afriky podílejí i diplomaté, kteří mají dlouhodobou osobní zkušenost s daným regionem, veřejná diplomacie však v narovnávání pokřiveného mediálního obrazu subsaharské Afriky působí spíše nahodile.⁷⁰

Obraz afrických států v médiích však nebyl vždy pouze pozitivní a do jisté míry byl poznamenán pokračujícími konflikty, z nichž nejdiskutovanějším byl případ Mali v souvislosti s možnostmi vyslání českých vojáků v rámci mise EU.⁷¹ Ke konci roku média informovala ve větší míře o případu Středoafriické republiky.⁷² V té již v březnu 2013 proběhl převrat a následně začalo docházet k násilnostem mezi muslimskými milicemi Séléka a křesťanskými ozbrojenými skupinami anti-balaka. Tyto násilnosti vedly k rozsáhlé uprchlické vlně do okolních zemí a kritické humanitární situaci ve Středoafriické republice. Zájem médií vyvolávala také zhoršující se bezpečnostní si-

tuace v Somálsku, v jejímž důsledku byla nucena odejít ze země organizace Lékaři bez hranic.⁷³

Hojně mediálně diskutovaný a připomínaný byl také zhoršující se zdravotní stav, smrt a dědictví bývalého prezidenta Jihoafrické republiky a bojovníka proti apartheidu Nelsona Mandely. Do pozornosti sdělovacích prostředků se dostal především v souvislosti s otázkou, který z vrcholných představitelů České republiky se účastní vzpomínkové akce v Johannesburgu. O nechvalně proslulém soukromém rozhovoru mezi tehdejšími premiérem v demisi J. Rusnokem a ministrem obrany V. Pickem informovala nejen česká, ale také zahraniční média doslova na všech kontinentech.⁷⁴

Kriminální rubriky českých, ale i jihoafrických médií plnil nadále případ Radvana Krejčíře, který byl v Jihoafrické republice obviněn z pokusu o vraždu a z únosu a navíc mu byl obstaven veškerý majetek z důvodu daňových úniků.⁷⁵ Možnosti vydání Krejčíře do ČR ztěžuje fakt, že v JAR požádal o udělení azylu. Přestože jeho žádost byla zamítnuta, nadále probíhá odvolací řízení. Přestože je v JAR tato kauza hlavním tématem spojeným s Českou republikou, podle české velvyslankyně v Pretorii však nebývá nijak spojována se vzájemnými vztahy.⁷⁶ Média informovala také o Čechách, kteří se stali oběťmi nigerijské kriminality a o případu jednoho z nich, který se se šesti nigerijskými podvodníky soudí v Ghaně.⁷⁷

Do zájmu médií se dostaly také projekty „zvířecí diplomacie“.⁷⁸ Z těch je možné jmenovat pokračující aktivity záchrany antilopy Derbyho v Senegal. ⁷⁹ Probíhal také projekt ZOO Praha nazvaný Toulavý autobus.⁸⁰ Jeho podstatou je vzdělávání kamerunských dětí pomocí exkurzí do záchranných stanic pro primáty, kde by se tyto děti měly seznámit s gorilami a vytvořit si k nim bližší vztah. V širší perspektivě má projekt za cíl omezit komerční lov divokých zvířat pro maso v rezervaci Dja. Zvířecí diplomacie může otevírat cestu českým firmám na africký kontinent, což dokládají snahy jedné české firmy dosáhnout udělení koncese na těžbu zlata v Beninu díky podpoře záchrany ohroženého druhu papouška a následné sebepropagace.⁸¹ Beze změn pokračuje charitativní vlna sběru starých věcí, např. brýlí, jízdních kol nebo dokonce i traktorů.⁸² Na rozdíl od soukromých iniciativ se ale zdá, že vládou placené aktivity rozvojové agentury získávají vzhledem k nepoměrně vyššímu rozpočtu mnohem menší pozornost, což poukazuje na nedostatky veřejné diplomacie.⁸³

Afrika se dostává do zájmu také české akademické obce. V dubnu 2013 se konala na Západočeské univerzitě v Plzni konference nazvaná Dny Afriky, které se zúčastnilo 20 afrikanistů ze 14 zemí světa. Centrum afrických studií se kromě popularizace Afriky snaží o revitalizaci studijního oboru afrikanistiky a založilo také nový časopis *Journal of African History, Politics and Society*.⁸⁴ Ve dnech 24. a 25. 10. 2013 se rovněž v Plzni konala konference Viva Africa, kterou pořádala Univerzita Hradec Králové ve spolupráci s Metropolitní univerzitou v Praze a občanským sdružením Cultura Africa a na které vystoupili odborníci na oblast Afriky z Česka i zahraničí. U příležitosti konání konference se uskutečnilo také ustavující shromáždění České asociace pro africká studia, jejímž cílem je podpora rozvoje afrických studií, reprezentace české afrikanistiky a popularizace výsledků českých afrických studií.⁸⁵ Badatelské úspěchy v Súdánu zaznamenávají také čeští archeologové z Národního muzea, kteří zde nejprve našli ztracený chrám a poté unikátní sousoší, jež bylo převezeno do pražského

Náprstkova muzea, kde bude společně s dalšími nálezy vystaveno od května 2014 v rámci výstavy Země černých faraonů.⁸⁶

České zastupitelské úřady v Africe se snaží také propagovat českou kulturu, příkladem je podpora šestého ročníku Evropského filmového festivalu v Nigérii, v rámci kterého se promítaly dva české filmy, nebo nastudování hry Václava Havla *Audience* místním divadelním souborem v Abuji ze strany českého velvyslanectví v Nigérii.⁸⁷ Podobně také ČR participovala na Festivalu evropského filmu v sierraleonském Freetownu, který se konal v říjnu 2013.⁸⁸ České velvyslanectví v Akkře představuje ghan-ským dětem české večerníčky, které jsou promítány v kině pod širým nebem.⁸⁹ Velvyslanectví v Harare představilo českou kuchyni a ochutnávku českých piv na festivalu Yummy Europe, který se konal u příležitosti oslav Dne Evropy v květnu 2013.⁹⁰ České centrum v zambijské Chomě uspořádalo výstavu odkazující na dlouhodobé vztahy ČR s oblastmi dnešní Zambie, přičemž byl vzpomenut především československý cestovatel Emil Holub, české firmy jako Baťa nebo české vynálezy.⁹¹ Naopak africkou kulturu v Česku prezentuje Kafe Afrika, které bylo otevřeno v červenci 2013 v Praze neziskovou organizací Humanitas Afrika.⁹² Kavárna se snaží vytvářet pracovní místa pro migranty a zároveň se stává kulturním místem, které je blízké obdobným zařízením v zemích s větší africkou diasporou.

ZÁVĚR

Rok 2013 v české zahraniční politice vůči regionu subsaharské Afriky nepřinesl zásadní změnu. Je to dáno mj. tím, že polovinu tohoto roku vyplnila úřednická vláda bez podpory sněmovny, a nemohla proto v důsledku chybějícího mandátu činit politická rozhodnutí. V této souvislosti byla pozastavena práce na *Strategii vztahů České republiky vůči státům subsaharské Afriky* a s nástupem nové vlády, která se rozhodla zahraničněpolitické priority přehodnotit, nebyla práce na dokumentu obnovena. Revizi koncepčních dokumentů české zahraniční politiky v období vlády B. Sobotky a nového sociálnědemokratického ministra zahraničních věcí L. Zaorálka tedy přinese již rok 2014, nicméně v okrajové a v nízkém zájmu relativně konsenzuální agendě lze očekávat spíše kontinuitu. Na kontinuitu poukazuje i to, že přes uložení strategie „k ledu“ byly i v roce 2013 akcentovány české zájmy v ní definované, tedy posílení českého exportu, podíl na dodržování lidských práv a demokratizaci v regionu, jeho hospodářský rozvoj a v neposlední řadě i plnohodnotný podíl na společné zahraniční a bezpečnostní politice EU.

V roce 2013 lze vnímat pokračující pozitivní trend, kdy se Afrika nadále dostává do povědomí českých podnikatelů, což je dáno ekonomickým růstem afrických států a zároveň doznívajícím ekonomickou krizí v Evropě. Zájem firem o Afriku dále vyvíjí tlak na politické zadání a na angažovanost české politické reprezentace v ekonomických a politických záležitostech v Africe, což by mohlo napomoci pronikání českých firem na africký kontinent. Pokračující důraz kladený na ekonomickou diplomacii lze ilustrovat především cestou ministra J. Kohouta do států subsaharské Afriky, kterou doprovázela podnikatelská mise, organizovaná Hospodářskou komorou. Africká

agenda je však často závislá na jednotlivých postavách české politické scény a jejich předchozích zkušenostech s regionem. Zvýšený zájem o Afriku pak vyvolává zpětnou reakci u politické reprezentace afrických států, což je patrné na zvýšeném počtu návštěv afrických politiků v Česku. Cílem ministerstva bude se stále omezenými prostředky tento blahodárný kruh zachovat.

Důraz na rozvoj bilaterálních vztahů, které zvláště v Africe napomáhají pronikání českých firem, ilustruje opětovné otevření zastupitelského úřadu v Dakaru v listopadu 2013 a chystané znovuotevření úřadu v Nairobi v létě 2014. Vztahy byly v roce 2013 nejen prohlubovány s tradičními partnery na africkém kontinentě, jako je Ghana, Nigérie nebo Etiopie, ale také byly navazovány vztahy nové s perspektivními ekonomickými partnery, jako je např. Jižní Súdán z důvodu svého nerostného bohatství nebo ekonomicky úspěšná Rwanda, někdy nazývaná „Švýcarskem oblasti“.⁹³ Přestože je Česká republika v Africe vnímána pozitivně, její dočasné stažení z tohoto regionu zanechalo své následky a nyní, když se snaží o opětovný návrat, musí soupeřit s novými mocnostmi, které se v Africe etablovaly díky prohlubující se spolupráci Jih–Jih. Trend *Emerging Africa* je patrný nejen v objevování „nových afrických států“, ale dostává se také do širšího povědomí české veřejnosti díky sdělovacím prostředkům a také dvěma velkými konferencím pořádaným v ČR, jež se právě nesly v duchu tohoto hesla. Jednání v ekonomické oblasti je tak reaktivní, leč neutrální a spočívá v pomalé adaptaci na měnící se geometrii světového hospodářství a vnitřní změny ekonomik subsaharské Afriky.

V roce 2013 se diskutovalo kromě ekonomických také o politických a bezpečnostních tématech v souvislosti se subsaharskou Afrikou. Na rozdíl od předchozího roku vydalo MZV proaktivně čtyři prohlášení, týkající se politických a bezpečnostních záležitostí afrických států. Nejdiskutovanější otázkou byla možnost vyslání českých vojáků v rámci mise EUTM Mali, která také polarizovala českou politickou scénu. Subsaharská Afrika je dlouhodobě vnímána jako nestabilní oblast a pro svou geografickou blízkost také potenciálně pro Evropu nebezpečná. Obavy České republiky stejně jako celé EU vyvolávají kromě oblasti Sahelu především bezpečnostní situace v Nigérii, Keni, Somálsku a v roce 2013 také ve Středoafrické republice.

V souvislosti s českou obrannou politikou lze tedy identifikovat vesměs reaktivní jednání, kdy Česko následuje zahraničněpolitickou strategii EU v souvislosti s hrozcím nebezpečím v oblasti Sahelu. Ofenzivní přístup však nahradil přístup neutrální až spolupracující, angažmá v Mali bylo však rámováno jako unijní, popř. bezpečnostní, ovšem ne teritoriální agenda. V ostatních případech lze českou zahraniční politiku vůči státům subsaharské Afriky nadále charakterizovat spíše jako nejednání, které je zapříčiněno pokračujícím nezájmem politických elit i veřejnosti o tento region. Přestože se tento trend pomalu obrací a důraz je v současnosti kladen především na ekonomickou diplomacii a navazování nových vztahů s africkými státy, nadále chybí jasně definovaná proaktivní politika vůči tomuto regionu. Klíčovou výzvou pro českou zahraniční politiku bude proto přetvořit povrchní zájem o Afriku či zájem zprostředkovaný Evropskou unií tak, aby politické i ekonomické elity i veřejnost vnímaly, že české zájmy leží přímo v subsaharské Africe.

Poznámky

- ¹ Za rozhovor a cenné připomínky a doplnění ke kapitole děkujeme Pavlu Řezáči, řediteli, a Jaroslavu Sirovi, zástupci ředitele Odboru států subsaharské Afriky MZV, 16. 4. 2014. Za část rešerši českých a zahraničních médií děkujeme také Barboře Fialové. Za případné faktické chyby, interpretaci a zhodnocení české zahraniční politiky ovšem zůstáváme odpovědní sami.
- ² Horký-Hlucháň, Ondřej (2013): Subsaharská Afrika v české zahraniční politice. In: Kořan, Michal–Ditrych, Ondřej a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2012. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 224–231.
- ³ MZV ČR: *Strategie vztahů České republiky vůči státům subsaharské Afriky*, pracovní verze, 4. 12. 2012, s. 4.
- ⁴ *Projev prezidenta republiky při návštěvě 4. brigády rychlého nasazení Žatec*, 24. 10. 2013. On-line: www.hrad.cz/cs/prezident-cr/soucasny-prezident-cr-milos-zeman/vybrane-projevy-a-rozhovory/472.shtml.
- ⁵ *Hovory z Lán*, 6. 4. 2014. On-line: www.hrad.cz/cs/prezident-cr/soucasny-prezident-cr-milos-zeman/vybrane-projevy-a-rozhovory/544.shtml.
- ⁶ *Zasazení vojáků v Mali budeme těžít při jednáních s Bruselém*. Hospodářské noviny, 13. 2. 2013.
- ⁷ *Stenoprotokol 51. schůze PSP ČR*, 14. 2. 2013. On-line: www.psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/051schuz/s051230.htm.
- ⁸ *Dobrý český pochod na Mali*. Hospodářské noviny, 8. 2. 2013.
- ⁹ *Česko vyzbrojí Mali samopaly*. Lidové noviny, 31. 1. 2013.
- ¹⁰ *Armáda je slabá, zbraně má ještě z bývalé ČSSR*. Hospodářské noviny, 22. 1. 2013.
- ¹¹ *Jak premiér Rusnok uctil Mandelu? Výrazil do Plzně na fotbal*. iSport.cz, 10. 12. 2013.
- ¹² *Prohlášení Ministerstva zahraničních věcí České republiky k volbám v Keni*, 11. 3. 2013.
- ¹³ *Prohlášení MZV k teroristickým útokům v Keni*, 23. 9. 2013.
- ¹⁴ *Prohlášení MZV k osvobození zimbabwské obrádkyně lidských práv Beatrice Mtetwa*, 27. 11. 2013.
- ¹⁵ *Prohlášení MZV ČR k úmrtí Nelsona Mandely*, 6. 12. 2013.
- ¹⁶ MZV ČR: *Zahraniční politika České republiky*. Data X–XII/2013, s. 100–106.
- ¹⁷ MZV ČR: *Zahraniční politika České republiky*, op. cit., s. 100–101.
- ¹⁸ *Ministr Kohout chce na misi v Africe obnovit vazby pro české exportéry*. Hospodářské noviny, 14. 10. 2013.
- ¹⁹ MZV ČR: *Zahraniční politika České republiky*, op. cit., s. 102–104, 104–105.
- ²⁰ MZV ČR: *Ministr Kohout uctil památku Nelsona Mandely*, 11. 12. 2013.
- ²¹ MZV ČR: *Ministr Kohout přislíbil pomoc Centru holokaustu v Johannesburgu*, 13. 12. 2013.
- ²² MZV ČR: *Zahraniční politika České republiky*. Data VII–IX/2013, s. 63–64.
- ²³ MZV ČR: *Náměstek Tomáš Dub navštívil Benin*, 11. 1. 2013.
- ²⁴ MZV ČR: *Náměstek Tomáš Dub navštívil s podnikateli Ugandu a Jižní Súdán*, 29. 4. 2013.
- ²⁵ MZV ČR: *Náměstek Dub na pracovní návštěvě afrických států*, 28. 3. 2013.
- ²⁶ MZV ČR: *Náměstek Dub ve středozápadní Africe*, 28. 6. 2013.
- ²⁷ MV ČR: *Martin Pecina jednal s ministrem vnitra Nigérie*, 19. 1. 2013.
- ²⁸ MZV ČR: *Návštěva ministra zahraničních věcí a mezinárodní spolupráce Botswany Phandu Skelemani v ČR*, 12. 1. 2014.
- ²⁹ MZV ČR: *T. Dub se setkal s náměstkem ministra zahraničí KDR*, 7. 10. 2013.
- ³⁰ MZV ČR: *Zahraniční politika České republiky*. Data IV–VI/2013, s. 92.
- ³¹ MZV ČR: *Senátor baya na návštěvě Prahy*, 23. 9. 2013.
- ³² MZV ČR: *Česko-etioipské konzultace*, 9. 12. 2013.
- ³³ MZV ČR: *The emerging Africa and the Czech Republic: How shall we enhance our partnership?* Report on panel discussion, 3. 6. 2013.
- ³⁴ MZV ČR: *Náměstek Borůvka se setkal s českými konzuly ze zemí Afriky a Blízkého východu*, 28. 11. 2013.

- ³⁵ MO ČR: *Senát schválil vyslání vojáků do výcvikové mise EU v Mali*, 13. 3. 2013.
- ³⁶ MO ČR: *Vlastimil Pícek informoval ministry obrany EU o českém příspěvku pro výcvikovou misi v Mali*, 13. 2. 2013.
- ³⁷ *Usnesení Vlády ČR ze dne 6. 2. 2013 č. 97 k návrhu na působení sil a prostředků resortu Ministerstva obrany ve výcvikové misi Evropské unie v Malijské republice v letech 2013 a 2014*, 6. 2. 2013. On-line: [racek.odok.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/DC4C5400CE3F7A73C1257B12002F1635/\\$FILE/97%20uv130206.0097.pdf](http://racek.odok.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/DC4C5400CE3F7A73C1257B12002F1635/$FILE/97%20uv130206.0097.pdf).
- ³⁸ *Usnesení Vlády ČR ze dne 13. 2. 2013 č. 110 o změně usnesení vlády ze dne 6. února 2013 č. 97, k návrhu na působení sil a prostředků resortu Ministerstva obrany ve výcvikové misi Evropské unie v Malijské republice v letech 2013 a 2014*, 13. 2. 2013. On-line: [https://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/468a25824715779dc1257107003089de/1c5be6fedc0c1edfc1257b1700489fc0/\\$FILE/uv130213.0110.PDF](https://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/468a25824715779dc1257107003089de/1c5be6fedc0c1edfc1257b1700489fc0/$FILE/uv130213.0110.PDF).
- ³⁹ *Sněmovní tisk 920/1, část č. 1/2. Usnesení VO k tisku 920/0*, PSP ČR, 14. 2. 2013. On-line: www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6 & ct=920 & ct1=1.
- ⁴⁰ *Stenoprotokol 51. schůze PSP ČR*, 19. 2. 2013. On-line: www.psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/051schuz/s051278.htm.
- ⁴¹ *Stenoprotokol 51. schůze PSP ČR*, 19. 2. 2013. On-line: www.psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/051schuz/s051279.htm.
- ⁴² *51. schůze, 294. hlasování*, PS PČR, 19. 2. 2013. On-line: www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?G=57494.
- ⁴³ *27. usnesení ze 4. schůze, konané dne 20. února 2013 k návrhu na působení sil a prostředků resortu Ministerstva obrany ve výcvikové misi Evropské unie v Malijské republice (EUTM Mali) v letech 2013 a 2014*. Senát PČR, Výbor pro zahraniční věci, obranu a bezpečnost, 20. 2. 2013. On-line: www.senat.cz/xqw/webdav/pssenat/original/67520/56852.
- ⁴⁴ *Usnesení Senátu z 5. schůze, konané dne 13. března 2013 k vládnímu návrhu na působení sil a prostředků resortu Ministerstva obrany ve výcvikové misi Evropské unie v Malijské republice (EUTM Mali) v letech 2013 a 2014 /senátní tisk č. 41/*, Senát PČR, 13. 3. 2013. On-line: www.senat.cz/xqw/webdav/pssenat/original/67710/57002.
- ⁴⁵ MZV ČR: *Náměstek Galuška na mezinárodní rozvojové konferenci k Mali*, 10. 5. 2013.
- ⁴⁶ MZV ČR: *Humanitární pomoc pro Mali*, 29. 1. 2013.
- ⁴⁷ MZV ČR: *Zahraniční politika České republiky*. Dokumenty I–III/2013, s. 26.
- ⁴⁸ MZV ČR: *Zahraniční politika České republiky*. Dokumenty I–III/2013, s. 226–227.
- ⁴⁹ Tamtéž, s. 228.
- ⁵⁰ MO ČR: *Somálsko (EU-NAVFOR – ATALANTA)*.
- ⁵¹ *Jižní dveře do černého kontinentu*. E15, 2. 10. 2013.
- ⁵² *Zapomeňte na genocidu a nafouknutá bříska*. Ekonom, 25. 7. 2013.
- ⁵³ *Strojírenská firma ZVU POTEZ postaví v Etiopii pivovar za půl miliardy*. Deník.cz, 24. 10. 2013.
- ⁵⁴ *Pro firmu ZVU Potez jsou exotické trhy nutností. Jinde se teď pivovary nestaví*. Lidové noviny, 24. 10. 2013.
- ⁵⁵ *Ministr Kohout chce na misi v Africe obnovit vazby pro české exportéry*. Hospodářské noviny, 14. 10. 2013.
- ⁵⁶ *Jižní dveře do černého kontinentu*. E15, 2. 10. 2013.
- ⁵⁷ *Na Afriku se lidé ptají stále častěji*. Lidové noviny, 23. 5. 2013.
- ⁵⁸ *Lákavá exotika. Firmám z Olomouckého kraje se otevírají trhy v Africe*. Mladá fronta DNES, Olomoucký kraj, 22. 11. 2013.
- ⁵⁹ *SA moving further away from Eastern bloc*. Business Day, 15. 3. 2013.
- ⁶⁰ *Nejllepší chovatel kaprů v Kongu byl z Moravy*. Mladá fronta DNES, Moravskoslezský kraj, 20. 12. 2013.
- ⁶¹ *V daňovém ráji sídlí vlastníci skoro 13 tisíc českých podniků*. Hospodářské noviny, 12. 7. 2013.
- ⁶² *Stát tipuje nové trhy, Hamé hledí na Senegal*. E15, 22. 5. 2013.
- ⁶³ *East-West Business Forum 2013: EMERGING AFRICA*. ICC. On-line: www.icc-cr.cz/cs/akce/east-west-business-forum-2013-emerging-africa; *Mezinárodní obchodní komora: Afrika je trhem budoucnosti, českým firmám otevíráme dveře do teritorií, kam je třeba diverzifikovat náš export*,

- ICC, 26. 9. 2013. On-line: www.icc-cr.cz/cs/o-icc/media/mezinarodni-obchodni-komora-afrika-je-trhem-budoucnosti-ceskym.
- ⁶⁴ MZV ČR: *Majetek MZV určený k pronájmu*, 18. 4. 2014.
- ⁶⁵ MZV ČR: *Kancelář Nigerijsko-české obchodní a investiční rady*, 12. 12. 2013.
- ⁶⁶ MZV ČR: *Mikroskopy pro katedru biologie v Nigérii*, 29. 10. 2013; *ČR realizovala malý rozvojový projekt ve Středoafričské republice*, 3. 9. 2013.
- ⁶⁷ MZV ČR: *Prohlášení MZV k osvobození zimbabwské obránkyně lidských práv Beatrice Mtetwa*, 27. 11. 2013.
- ⁶⁸ *Češi postaví za půl miliardy pivovar v Etiopii. Spotřeba piva na exotickém trhu roste*. Hospodářské noviny, 24. 10. 2013; *Afričtí byznysmeni si zamilovali český brokát z broumovské textilky Věba*. Hospodářské noviny, 17. 3. 2013.
- ⁶⁹ *Na Afriku se firmy ptají stále častěji*. Lidové noviny, 23. 5. 2013; *České firmy láká stále víc černý kontinent*. ČT 24, 24. 9. 2013; určitou mediální korekturu představuje rozhovor s expertem OECD Henri-Bernardem Solignacem-Lecomtem: *Pohled na Afriku jde z extrému do extrému*. Ekonom, 17. 10. 2013; *České firmy míří do Afriky, táhne je Škoda*. Ekonom, 7. 3. 2013.
- ⁷⁰ *Zapomeňte na genocidu a nafouknutá bříska*, op. cit.
- ⁷¹ *Například Africká mise české armády. Senát schválil vyslání vojáků do Mali*. ČT 24, 13. 3. 2013; *Vláda vyšle do Mali 50 vojáků na rok a čtvrt, vycvičí místní armádu*. Mladá fronta DNES, 6. 2. 2013.
- ⁷² *Například Není to černobílý střet muslimů a křesťanů. Konflikt v SAR očima českého dobrovolníka*. Hospodářské noviny, 18. 12. 2013; *Černé srdce Afriky opět krvácí, Francie k léčbě nasadí stovky vojáků*. Mladá fronta DNES, 5. 12. 2013.
- ⁷³ *Lékaři bez hranic nuceni uzavřít všechny projekty v Somálsku*. Lékaři bez hranic, 14. 8. 2013. On-line: www.lekari-bez-hranic.cz/aktuality/2013/somalsko/lekari-bez-hranic-prinuceni-zavrit-po-22-letech-sve-projekty.php.
- ⁷⁴ *Czech premier not happy to attend Mandela funeral*. 24 Tanzania News, 7. 12. 2013; *Tschechiens Premier blamiert sich mit Äußerung über Mandela*. Zeit, 7. 12. 2013.
- ⁷⁵ *Krejčíř má v JAR obstavený majetek. Daňové úřady mu zabavily domy i luxusní auta*. Hospodářské noviny, 15. 11. 2013; *Osudová rána pro Krejčíře? Úřady v JAR mu obstavily majetek*. ČT24, 15. 11. 2013.
- ⁷⁶ *Krejčířova kauza podle diplomatů nepoškozuje vztahy ČR s JAR*. Týden, 2. 12. 2013.
- ⁷⁷ *Nigerijci připravili Čecha o statisíce, ten podvodníky dostal před soud*. E15, 21. 11. 2013.
- ⁷⁸ *Tak trochu jiná diplomacie. Přes koně, slony i gorily*. Mladá fronta DNES, 4. 5. 2013.
- ⁷⁹ *Díky Čechům možná přibude v Africe antilop*. ČT24, 1. 2. 2013.
- ⁸⁰ *Toulavý autobus s Poborským vyjel na záchranu goril v Kamerunu*. ČT24, 14. 1. 2013.
- ⁸¹ *Jak antilopa, varan či slon otevírají dveře českému byznysu*. Ekonom, 23. 2. 2013.
- ⁸² *Do Afriky poputují brýle z Česka*. ČT1, Události v regionech, 24. 9. 2013; *Nakládáme! Kola zamíří za školáky v Gambii*. Mladá fronta DNES, 12. 2. 2013; *Traktory? Pracují perfektně*. 5+2, 5. 12. 2013.
- ⁸³ *Například Češi učí Zambijce, jak uměle oplodňovat krávy*. Mladá fronta DNES, 20. 12. 2013.
- ⁸⁴ *Západočeská univerzita nabídne studium afrikanistiky*. Lidové noviny, 11. 4. 2013.
- ⁸⁵ *Viva Africa. International Conference on African Studies*. On-line: www.vivaafrika.cz/history; Česká asociace pro africká studia. On-line: www.africkastudia.cz/.
- ⁸⁶ *Češi objevili v Súdánu unikátní sousoší*. Lidové noviny, 25. 3. 2014; *Čeští archeologové jsou jedničky, bodují i v Súdánu*. ČT24, 31. 1. 2013.
- ⁸⁷ MZV ČR: *6. Evropský filmový festival v Nigérii*, 16. 4. 2013; *Divadelní hra Audience v Abuji*, 10. 6. 2013.
- ⁸⁸ MZV ČR: *Pat a Mat ve Freetownu (říjen 2013)*, 26. 10. 2013.
- ⁸⁹ MZV ČR: *Promítání Štaflika a Špagetky*, 31. 12. 2013.
- ⁹⁰ MZV ČR: *Česká účast na evropské kulinářské přehlídce*, 10. 5. 2013.
- ⁹¹ MZV ČR: *Česká nej v Zambii*, 12. 4. 2013.
- ⁹² *Babylon*, ČT2, 8. 3. 2013.
- ⁹³ *Zapomeňte na genocidu a nafouknutá bříska*, op. cit.